

BOHUSLAV BENEŠ

(Brno)

**NARODNA
UMJETNOST**

1982

KNJIGA 19

izvorni znanstveni rad

Folklorizam

u

Čehoslovačkoj

Aktualno stanje i problemi

U sferi »neprofesionalne« kulture i umjetnosti, u okviru umjetničke tradicije naroda nailazimo na fenomen »tradicijskog folklor«, »suvremenog folklor«, folklor pojedinih grupa (seoski, gradski, radnički folklor), pučkog stvaralaštva, amaterske umjetnosti itd. Autora posebno zanima poslijeratni folklorizam i njegovi oblici u suvremenoj Čehoslovačkoj. Za razliku od folklor koji kao otvorena struktura stereotipa živi u okviru dane tradicijske kulture, folklorizam se temelji na postojanju, upotrebi i preoblikovanju fenomenā tradicijske narodne kulture u uvjetima koji nisu identični s onim izvornima, odakle su ti fenomeni potekli. Nakon detaljne analize značajki folklor i folklorizma u čehoslovačkim uvjetima od kraja 19. stoljeća do danas, autor zaključuje da folklor tek na sceni, izvan vlastitoga egzistencijalnog područja postaje stvarnim sastavnim dijelom folklorizma i nekom vrstom narodnog teatra s tek neznatnom dramskom intencijom.

U svakoj nacionalnoj zajednici pored nacionalne kulture i umjetnosti postoji također i jedno drugo, opsežno i raznoliko strukturirano područje: područje »neprofesionalne« kulture i umjetnosti, koje obuhvaća i individualno stvaralaštvo darovitih amatera i naivnih (lokalnih) stvaralaca kao i fenomene i procese tradicijske narodne kulture i umjetnosti prošlosti. Od amaterskog se stvaralaštva narodna kultura razlikuje svojim relativno jednolikim karakterom i posebnim funkcijama. Narodni se stvaralac služi tradicijom u velikoj mjeri,

te je istodobno njome ograničen. Pored sve individualnosti njegovih djela uvijek postoje zajednički temeljni elementi od kojih polazi i koje ili dalje reproducira i tako pridonosi stabilizaciji tradicije ili ih stvaralački razvija i mijenja na najrazličitije načine. Kao posljedica nepovoljnih društvenih uvjeta ili nakon smrti narodnih umjetnika ili nosilaca određene tradicije njeni elementi mogu degenerirati ili posvema nestati.

U ovom kontekstu terminom »narodna tradicija« označavamo povijesno razvijen sistem fenomena, funkcija, sklopova i procesa narodnog života koji prevladavaju u pojedinim grupama seoskog ili gradskog stanovništva i koje su njihovi nosioci prihvatili kao normu. Stoga možemo govoriti o društvenim, umjetničkim i tehničkim tradicijama, u čijim okvirima nastaju djela koja očituju predodžbe, shvaćanja i emocije odgovarajućih članova grupe.¹ Istodobno smo svjesni činjenice da termin »narod«, »narodno« ima svoju unutarnju strukturu jer se s društvenopovijesnog aspekta ovdje radi o izrabljivanoj masi, a s društvenoekonomskog o neposrednim proizvođačima. U modernom društvu 70-tih godina našega stoljeća te se kategorije, međutim, međusobno prepleću, a u socijalističkom društvenom sistemu zadobivaju druge kvalitete.²

U okviru umjetničke tradicije naroda nailazimo na termine »tradicijski folklor«, »suvremeni folklor«, folklor pojedinih grupa nosilaca (seoski, gradski, radnički folklor i sl.), pučko stvaralaštvo, naivno (lokalno) stvaralaštvo, amaterska umjetnost itd.³ Svaki od spomenutih fenomena tvori posebno područje istraživanja, a njihovo se shvaćanje mijenja s razvojem modernog društva, gdje su pozicija, oblik i funkcije folkloru različiti. Da bismo ozbiljnije mogli govoriti o folklorizmu, najprije ćemo razložiti nekoliko teza o folkloru, kako bismo zatim odatle izveli temeljne strukturne komponente poslijeratnog folklorizma i oblike u kojima se pojavljuje u suvremenoj Čehoslovačkoj.

»Folklor« označava kompleks povijesno razvijenih jezičnih, muzičkih, vokalnih, plesnih i kazališnih izričaja, vrsta i komunikacijskih procesa koji svi zajedno predstavljaju otvorenu strukturu stereotipa koja stanovito vrijeme živi u okviru dane tradicijske narodne kulture. Ti elementi obično sadrže ova svojstva:

a) po svom porijeklu to su individualna djela koja su pod utjecajem dane kolektivne tradicije, te se dalje razvijaju u okviru vlastitog, postupnog i često spontanog razvojnog niza;

b) ona nastaju, šire se i čuvaju ili degeneriraju kolektivnim procesom prenošenja; neka od njih (anegdote, memorati) prenose se usmeno i u tehničiranom svijetu;

¹ Usp. J. Jech, *Současný stav folklóru a jeho hlavnítendence*, »Slovenský narodopis«, 20, 1972, str. 196—207.

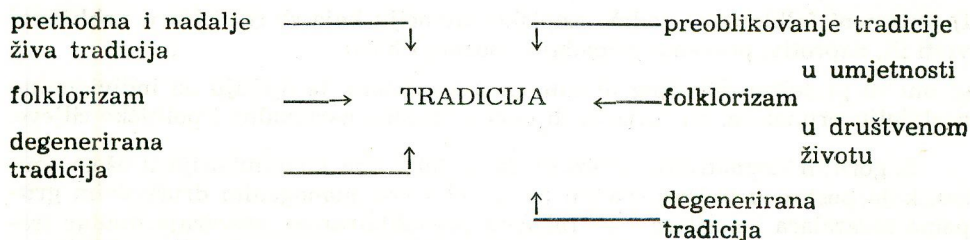
² Ta se predodžba razvila postupno, usp. J. Beneš, *Současný člověk a lidová kultura*, »Národopisné aktuality«, 3, 1966, str. 2, 29—31; H. Čechová, *Analýza marxisticko-leninských definic kultury*, Praha 1978; I. Herman, *Probleme der sozialistischen Kultur*, Budapest 1978; J. Mravík, *Kultúrna politika socialistického štátu*, Bratislava 1978.

³ Kratki prilozki o terminologiji objavljeni su u časopisu »Československá etnografie: J. Jech, *Folklór, nar. časopis*, 4, 1956, str. 80—82; isti, *Lidové umění-národní umění*, nar. časopis, str. 82—84; isti, *Vyprávění ze života*, nar. časopis, str. 201—202.

- c) to su prikazi onih fenomena ili procesa u grupi nosilaca (regiji, čitavom narodu...) koji se javljaju kao objekt spontanog interesa zajedničkog stvaraoca i primaocima te služe njihovu vlastitom obavještenju ili zadovoljstvu;
- d) svaka izvedba jest relativno samostalan izričaj, dakle, vremenski, prostorno i društveno uvjetovana improvizacija;
- e) u grupi odakle je djelo poteklo ili u njenoj blizini ostvaruje se »povratna veza«, tj. reakcija primalaca je takva da povratno utječe na vrstu i kvalitetu improvizacije koja je upravo u toku;
- f) folklorni izričaji ponekad sadrže samo latentnu estetsku intenciju, a njihov je oblik sinkretičan;
- g) tokom daljeg povijesnog razvoja, naročito izvan sredine u kojoj su djela nastala, postupno počinju prevladavati estetske i zabavne komponente; takve sredine prihvaćaju neke stabilizirane vrste »tradicijskog folklor« kao nostalgična sjećanja na prošlost.⁴

Ne smatramo, naravno, da smo time nabrojili sve zakonitosti folklorizma; ipak, navedene bismo karakteristike mogli prihvatiti kao dostatno polazište za sličan opis folklorizma. Folklorizam bismo, zapravo, mogli smatrati više intelektualnom pojavom; radi se o sekundarno nastalom kompleksu fenomena ili procesa gdje prevladava estetička — ili, obrnuto, ekonomska — upotreba ili preoblikovanje tradicije.⁵ Tome bi se, naravno, moglo prigovoriti da i današnje selo tradiciju upotrebljava također u pretežno estetičkom ili konzervatorskom smislu, no valja napomenuti da tu još uvijek postoje unutarnje psihičke i emocionalne veze s povijesnom tradicijom, koje se očituju u prisnom odnosu prema folkloru, prema godišnjim i obiteljskim običajima i lokalnim znamenitostima. Folklorizam na selu u cjelini sadrži ove veze s tradicijom:

Iz ovog prikaza proizlazi da tradicija nipošto nije neka nepromjenljiva datost, već pojava koja se dijalektički razvija ili izumire, te čiji odnos prema onome što nazivamo folklorizmom može biti i pozitivan, a i negativan ili neutralan. Naša shema vrijedi za život tradicije na selu, a u pojedinim periodima

⁴ O tome u mojoj studiji *Stará a nová tradice*, »Slovenský národopis«, 20, 1972, str. 209—214.

⁵ Opširnije o tome govori S. Švehlák, *Folkloristika a folklorismus*, »Slovenský národopis«, 23, 1975, str. 602—609.

povijesnog razvoja ona zadobiva specifična svojstva. Gradske tradicije su drugačije, te bismo ih mogli nazvati formalnijima: one se razvijaju u relativno heterogenoj sredini, jedva da su sakupljane, tako da o njima imamo manje podataka.

Polazeći od nabrojanih zakonitosti folklora, mogli bismo ustvrditi da termin »folklorizam« označava kompleks povijesno razvijenih jezičnih, glazbenih, vokalnih, plesnih i kazališnih izričaja uključujući i fenomene materijalne kulture. On se temelji na postojanju, upotrebi i preoblikovanju fenomenâ tradicijske narodne kulture u uvjetima koji nisu identični s onim izvornima, odakle su ti fenomeni potekli. Taj kompleks tvori vremenski ograničenu i modom određenu komponentu odgovarajućega povijesnog stupnja u razvoju nacionalne kulture, te obično ima ova svojstva:

- a) po svom porijeklu to su individualni izričaji i procesi koji oponašaju i preoblikuju kolektivnu tradiciju narodne umjetnosti, tvoreći tako vlastite razvojne nizove;
- b) oni nastaju, šire se, održavaju ili odumiru u okviru dirigitiranog ili samom sebi prepuštenog procesa, u uskoj vezi s masovnim medijima (ponekad govorimo o »potrošačkom folklorizmu«);
- c) oni služe prikazivanju izvornih tradicijskih fenomena, koji time postaju značajni za čitavu naciju, postaju, dakle, objektom općeg programiranog i propagiranog interesa primalaca, te služe njihovoj zabavi i zadovoljavanju estetskih ili ekonomskih potreba (estetski usmjeren folklorizam socijalističkog tipa);⁶
- d) pojedini izričaji nisu individualne improvizacije u okviru tradicije, već rezultati stvaralačke ili propagandističke usmjerene djelatnosti;
- e) »povratna veza« s primaoceom — ukoliko se uopće uspostavi — ni najmanje ne utječe na vrstu i kvalitetu pojava nastalih u okviru folklorizma;
- f) fenomeni folklorizma sadrže estetsku intenciju koja se realizira u uobličenoj vrsti ili, naprotiv, posvema pripadaju području kiča;
- g) oni su pretežno estetskog ili zabavnog karaktera, te djeluju na individualnu nostalgiju primalaca, na turizam ili opet podupiru nacionalne i političke ciljeve.

Iz gornjih razmatranja proizlazi da se folklorna komunikacija u užem smislu, koja postoji u pučkoj sredini (tj. u relativno homogenim društvenim grupama stvaralaca i nosilaca i uz različita preoblikovanja), ostvaruje unutar tradicionalnog konotacijskog polja. Kako se vrši takva »komunikacija u folkloru«, mogli bismo uvjerljivo prikazati na primjeru danas najpopularnije vrste, a to su pričanja o sjećanjima. U pripovjedačkim situacijama današnjih sela i gradova najčešće nailazimo na nediferencirane obiteljske informacije, prepričavanja pojedinih epizoda televizijskih serija, kritičke osvrte na obiteljske i javne prilike i sl., što je zapravo praoblik obavještajnog memorata. Tek će posebno zanimljiv događaj emocionalnog sadržaja, poput kakve tragične prometne ne-

⁶ Za razliku od različitih oblika folklornog kiča.

sreće, ubojstva ili samoubojstva pod dramatičnim okolnostima ili kakve velike pljačke, toliko uzbuditi govornike da će već pripovijedajući o novosti, koja se isprva prenosi pretežno radi informacije, rado poslušati nadopune slušalaca i svjedoka i, ukoliko se pripovijedanje češće ponavlja, znat će kako valja oblikovati informaciju da bi i svojim dobrim pripovijedanjem slušaocima ponudili užitak. Pripovijest koja je narativno dobro obrađena sadrži pored kontaktne i obavještajne funkcije također i izražajne i estetske funkcije. Pritom, naravno, znakovni karakter tradicionalne sredine utječe na označitelja. Komunikacijski proces tako nastale pripovijesti istodobno postaje znakom pripovjedačke situacije. Ako zatim označeno, označitelj i semiotičke funkcije odgovaraju gore spomenutom shvaćanju tradicije, novo se pripovjedno djelo postupno učvršćuje.

Znakovni se karakter narodne pripovijetke u okviru folklorizma, međutim, sastoji u tome da se tu ne radi o folklornoj komunikaciji, već da se, zapravo, ostvaruje komunikacija folkloru. Priopćaj se, naime, zbiva u bilo kakvoj sredini, dakle ne samo u gore spomenutoj grupi, već u sve širem konotacijskom polju, te zadobiva i drugačiji znakovni karakter. Njegova najvažnija komponenta sada je reprezentativna funkcija i označitelj obrađen tako da pripovijest može pobuditi zanimanje većeg broja različitih slušalaca. U tu se svrhu najčešće izvode humorističke ili, obrnuto, poučne pripovijetke iz narodne sredine. Pritom onaj tako dobro poznati narativni karakter usmenog pripovijedanja gubi svoju izvornu neposrednost. Promjene u konotacijskom polju i u semiotičkim funkcijama istodobno izazivaju regresivnu promjenu označitelja i također utječu na izbor označenoga. Općem znakovnom karakteru pripovijetke i pripovjedačke situacije u okviru folklorizma (tj. na pozornici ili u masovnim medijima) nerazdvojivo pripada pasivnost publike koja prati izvedbe i s time povezan semiotički aspekt »neka me zabavljaju«, o čemu ćemo govoriti kasnije.

Etnolog će unutarnjoj strukturi folklorizma naći individualna (intimna, subjektivna) očitovanja kakva su tipična npr. za obiteljski život i različite kolektivne fenomene. Ovim posljednjima pripadaju (1) ideološka, državopolitička, nacionalna ili regionalna reprezentacija i takozvani »svéráz« (njegovanje narodnih tradicija); (2) estetske komponente koje igraju stanovitu ulogu pri preoblikovanju elemenata nadgradnje narodne tradicije ili pri stvaranju novog folkloru; (3) ekonomske datosti proizvodnje usmjerene na turističku potrošnju, što je često vrlo blizu kiča; i (4) komponente folklorizma koje su svestrano usmjerene na dalje očuvanje i razvoj društveno pozitivnih elemenata tradicije.⁷

Kao posljedica prethodnog povijesnog razvoja, koji se kao patriotsko, slavenski orijentirano kulturno strujanje već s kraja 80-tih godina 19. stoljeća sve snažnije probija, naravno, ne pod nazivom »folklorizam«, u Čehoslovačkoj se ponovno budi zanimanje za javne, kolektivne komponente folklorizma, po-

⁷ Usp. M. Bošković-Stulli, O folklorizmu, »Zbornik za narodni život i običaje«, 45. 1971, str. 165—186; V. J. Gusev, Fol'klor v sisteme sovremennoj kul'tury slavjanskih narodov, u: Istorija, kul'tura, etnografija i fol'klor slavjanskih narodov, VIII mežd. s'ezd slavistov — Zagreb 1978, Moskva 1978, str. 283—298. Budući je u tom zborniku navedena sva temeljna literatura, ovdje je nije potrebno ponavljati.

sebe za njegovu državno ili nacionalno reprezentativnu političku funkciju.⁸ Stabilizaciji tih komponenata pridonijeli su etnolozi, književni historičari, antropolozi i filolozi, koji su pripremajući znanstveno i politički uspješnu izložbu čehoslovačkog folklora (Prag 1895) osnovali ne samo časopis »Český lid« (1891) već i Čehoslovačko etnografsko društvo.

U novonastaloj Čehoslovačkoj Republici (1918) ti su planovi u velikoj mjeri nailazili na podršku, prije svega, na zasjedanju etnologa, koje je Čehoslovačko etnografsko društvo organiziralo 1924. godine u Pragu.⁹

Možemo reći da je dalje njegovanje folklorizma bilo ideološki povezano s nizom kulturnih pojava koje su u Čehoslovačkoj preuzete nakon oslobođenja (1945). Stanovitu »etatizaciju« folklora ostvarenu 50-tih godina etnolozi su i ovaj put popratili teorijskim obrazloženjima, no sada više ne podupirući patrijarhalne običaje, kao što su to činili 20-tih i 30-tih godina, već imajući u vidu takozvani novi, suvremeni folklor, koji je trebao poslužiti izgradnji socijalizma i kolektivizaciji poljoprivrede.¹⁰ Znatan nedostatak 50-tih godina sastojao se u ignoriranju kvalitativne i funkcionalne razlike između novih amaterskih produkata, namijenjenih agitaciji, i u novim uvjetima preuzete tradicijske narodne umjetnosti. Tek nakon niza rasprava zabilježene su promjene i preoblikovanja stvarne tradicije koja slobodno živi u odgovarajućim prirodnim mikrostrukturama stvaralaca, nosilaca i primalaca, te je utvrđena razlika između takve tradicije i folklora sličnog amaterskog umjetničkog stvaralaštva, koje je bilo namijenjeno javnom scenskom izvođenju.¹¹ Radničkom je folkloru također posvećena odgovarajuća teorijska i sakupljačka djelatnost.

Jednu od najvažnijih komponenata folklorizma u ČSSR od 50-tih godina predstavlja djelatnost plesnih i pjevačkih folklornih ansambala s profesionalno obrađenim programom i folklornih grupa koje njeguju autentične folklorne izvedbe. I ta se djelatnost nadovezuje na tradicionalne priredbe koje su prije rata održavane u nekim češkim i slovačkim regijama u okviru njegovanja narodnih običaja. Međutim, tek u drugoj polovini 20. stoljeća njihovi nastupi postaju sastavnim dijelom važnih državnih svečanosti kao, primjerice, proslave Dana pobjede, Prvoga maja i raznih tvorničkih i zadružnih jubileja. Ti su oblici folklorizma igrali važnu ulogu, prije svega, u novonaseljenim graničnim područjima ČSSR nakon 1945. godine. Već petnaestak godina članovi fol-

⁸ Da bismo mogli objasniti čitavu razvojnu liniju, moramo poći od kraja 19. stoljeća. O tome sam pisao u prilogu *Úloha lidové slovesnosti v kultuře socialistického Československa. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*, F 19—20, 1975—1976, Brno 1976, str. 91—114, gdje je zacrtana periodizacija češkog folklorizma.

⁹ Usp. J. Horák, *Úkoly a cíle národopisu československého*, »Národopisný věstník československý«, 18, 1, Praha 1925.

¹⁰ O tome vidi O. Nahodil, *Za nové pojetí národopisné vědy*, »Český lid«, 6 (38), 1951, str. 52—57, i E. Vrabcová, *I. celostátní folkloristická konference*, »Český lid«, 40, 1953, str. 98—101.

¹¹ Iz opsežne literature navodimo samo najvažnija djela: F. Bonuš, *Další razvoj lidové tvořivosti na Slovácku*, »Lidová tvořivost«, 2, 1951, str. 236; isti, *Podstata a úkoly nové práce tanečních souborů*, »Lidová tvořivost«, 2, 1951, str. 11—15; V. Bouček, *Poznámky k současné problematice lidové výšivky*, »Věci a lidé«, 3, 1951—1952, str. 446—461; R. Kubeš, *K otázce lidových vypravěčů*, »Lidová tvořivost«, 7, 1955, str. 38—39; V. Thořová-Stiborová, *Problematika nových lidových písní*, »Český lid«, 47, 1960, str. 179—188.

klornih ansambala sudjeluju i na priredbama organa za građanske poslove (**Sbory pro občanské záležitosti**), pri svečanom davanju imena, na građanskim vjenčanjima, proslavama godišnjica, međunarodnog Dana žena i u raznim drugim zgodama.¹² Od kraja 50-tih godina mnoge obnovljene narodne svečanosti i godišnji običaji, npr. postavljanje svibanjskog drveta, »povorke kraljeva«, zadružne svečanosti što prate žetvu, berbu i sl. postale su specifičnim sastavnim dijelom javne kulturnopolitičke reprezentacije općina i regija, ponekada čak i u dotad »etnografski inertnim« krajevima. Pored lokalnih amaterskih grupa takve priredbe organiziraju i razne masovne organizacije, prije svega, zadružni seljački savez, socijalistički savez omladine, dobrovoljne vatrogasne organizacije, sportska udruženja ili savez žena.

Već smo napomenuli da djelatnost takvih ansambala čini jednu od najvažnijih komponenata suvremenog folklorizma u ČSSR. Tradicijski narodni plesovi zauzimaju u okviru folklorne komunikacije specifično mjesto jer njihovo izvođenje ispunjava reprezentativnu, svečanu i aktivnozabavnu funkciju, bilo da se pojavljuju kao dio godišnjih i obiteljskih običaja ili kao plesna zabava u širem smislu riječi. Današnji seoski narodni plesovi obično više ne sadrže nikakvih inovacija, kao što je to, primjerice, slučaj u usmenom pjesništvu, tako da bismo prije mogli govoriti o preživljavanju tradicije. U okviru folklorizma reprezentativna funkcija, svečan znakovni karakter i estetske funkcije narodnog plesa doduše i nadalje traju, no način izvedbe se mijenja, kao i unutarnji odnos publike prema programu. Mimetička se mikrostruktura u cijelosti ipak razlikuje od spontanijih seoskih povorki i sličnih oblika njegovanja narodnih običaja. Voditelji folklornih ansambala i grupa računaju s većim (ili opet manjim) scenskim stilizacijama i prilagođivanjima, s višestrukim ponavljanjima istih nastupa, figura i izvedbi; mogućnost improvizacije tipična za folklor ovdje je tek neznatna. Seoske izvedbe folklornih ansambala i grupa po svojoj su strukturi slične amaterskom kazalištu s kanonskim tekstom, režijom i inscenacijom.¹³ Unatoč tome poznati su visokoprofesionalni ansambli ili solisti s izraženim smislom za tradiciju, po čemu se razlikuju od profesionalnog kazališta ili baleta. U slučajevima kada se autori služe postupcima stilske umjetnosti (poput lokalnih ili regionalnih autora svih mogućih vrsta) ili kada je obrađuju »à la folklor«, prestajemo govoriti o narodnoj umjetnosti, te takva djela jednostavno nazivamo amaterskom umjetnošću, eventualno s etnografskim obilježjem. Pritom se ponovno radi o konkretnoj komunikaciji folkloru kakva je već prije spomenuta.

Iduću komponentu folklorizma čini djelatnost raznih organizacija. Neke od njih mogle su nastaviti djelatnost nekadašnjih grupa poklonika narodne

¹² Usp. M. Leščák, *Funkcie dedinských folklórnych skupín v súčasnej kultúrnej štruktúre*, u: *O súčasnom stave folklórnych skupín na Slovensku*, Bratislava 1972, str. 91–94; isti, *Problémy vzťahu teórie folkloristiky k štylizovanému folklóru*, u: *O spoločenskej funkcii folklórnych súborov*, Bratislava 1972, str. 38–45.

¹³ Interes se koncentrirao, prije svega, na narodne nošnje: B. Sotková, *Obnovujeme lidové kroje — ale jen správně*, »Zprávy JLVU«, 1, 1947, březen, str. 1–2; J. Orel, *Lidová kultura a slavnosti našeho lidu*, »Naše Valašsko«, 14, 1951, str. 72–73.

umjetnosti, koje su djelovale u krajevima s očuvanom narodnom umjetnošću ili u gradovima kao udruženja zemljaka. Ovdje, međutim, nastaje novo pomicanje funkcija. Gore spomenuti nosioci obično poznaju svoju tradiciju iz vlastitog iskustva, uz nju su emocionalno i estetski vezani, reagiraju na različite aluzije, na početke pjesama i pripovijetke, no »povratna veza« između govornika ili pjevača i publike ipak se ostvaruje tek nedovoljno ili nikako.¹⁴ U svijesti gradskog stanovništva održava se doduše, neprekidna veza sa seoskim načinom života i s godišnjim ciklusima; no gradski način života tome ipak ne odgovara sasvim, već tek u pojedinostima, kao što su, na primjer, pravilna izmjena uskršnjeg i božićnog razdoblja, političkih ili državnih proslava, koje su postale životnim stereotipom i time jednom novom, »gradskom« tradicijom. Udruženja zemljaka u većim gradovima i danas su još aktivna. Pa ipak, stanovnici krajeva odakle su oni potekli ili članovi njihovih obitelji koji su tamo ostali ne smatraju djelatnost »gradskih« folklornih ansambala autentičnim izrazom svojega kraja. Tu je odnos između komunikacije u folkloru i komunikacije folklorista ostao negdje na pola puta između folklorista i folklorizma; mogli bismo reći da je tu odlučujući faktor sredina u kojoj se folklor izvodi.

U okviru folklorizma uz državnu je potporu stvoren tehničko-financijski temelj daljem održanju, odnosno razvoju same narodne tradicije.¹⁵ Međusobne veze između tradicionalne i stilizirane narodne kulture i, s druge strane, međusobni utjecaji narodne i stilske kulture tvore dva izrazita dodirna područja u čijem se sjecištu, zapravo, nalazi folklorizam. U socijalističkom društvu postoje pretpostavke za procvat elemenata tradicije koji su u skladu s razvojem socijalističkog društva. Tome bitno pridonose profesionalno organizirana natjecanja, smotre folklorista i oni festivali koji daju prednost današnjem stanju tradicije. U tom se smislu folklorizmom bave folklorne grupe ili ansambli različito naklonjeni stilizaciji.¹⁶

Uspoređujući fenomene narodne tradicije s pojavama koje čine strukturu folklorizma u načelu valja poći od analize preoblikovanja semiotičkih funkcija obaju fenomena. Dok se tradicija mijenja polagano i tek sa stanovitim zakašnjenjem slijedi ekonomske i društveno-političke promjene suvremenog zadrugnog sela, razvoj semiotičkih funkcija folklorizma odgovara idejnopoličkim

¹⁴ Podaci o tome potječu iz međuratnog i iz prethodnih perioda. Usp. F. Pospíšil, *Almanah hanáčekého roku, Přerov 1923*; R. Janovský, »Valašský rok« 1925 v *Rožnově pod Radhoštěm*, »Český lid«, 25, 1925, str. 155—156; usp. i promjenu stajališta Č. Zírta u *Národopisné svátky Moravy*, »Český lid«, 25, 1925, str. 376—377; isti, *Svátek lidu československého v Praze v květnu 1928*, »Český lid«, 28, 1928, str. 267—270; nasuprot tome vidi njegov prilog *Proti národopisným »roku m«*, »Český lid«, 29, 1929, str. 30—31.

¹⁵ U tom smislu upravljanje razvojem folklorizma naročito dolazi do izražaja, usp. J. Rous, *Regulativ ke sbírání látky lidopisné*, »Naše Valašsko«, 1, 1929—1930, str. 181—185; A. Václavík, *Návod, jak shromažďovati doklady lidové kultury v oblasti jižní a východní Moravy*, u: *Zrnko k zrnečku, Uhercké Hradiště 1941*; J. Orel, *Zemský národopisný kurs v Brně*, »Naše Valašsko«, 10, 1974, str. 46—47; V. Hank, *Druhý zemský národopisný kurs v Brně*, »Vlastivědný věstník moravský«, 1, 1946, str. 230—231; P. Krejčí, *Nové pojetí masové sběratelské práce*, »Lidová tvořivost«, 4, 1953, str. 91—92; J. Port, *Zásluha národopisu o divadelní útvary*, »Blok«, 1, Brno 1946—1947, str. 28—31. *Ovamo připadaju i razna izdanja narodnih plesova iz godina 1954—1978. koja je priredila Z. Jeřínková.*

¹⁶ Usp. Zdeněk Nejedlý a naše lidová umělecká tvořivost, Praha 1954.

tendencijama danog perioda u razvoju društva.¹⁷ Neposredno nakon rata gotovo su se isključivo izvodile progresivne »seoske scene«, te je u tom, doduše kratkom, vremenskom razdoblju u mnogim programima folklornih ansambala prevladavala ta tendencija. Stilizacije 50-tih godina iz različitih su razloga bile tako shematične da sve do danas — s nekim iznimkama — ne bi mogle poslužiti kao pozitivan primjer.¹⁸

Početak 60-tih godina prevladale su tendencije oštre »defolklorizacije«, počelo se »odstupati« od folklor. To je bila prirodna reakcija na prethodnu »etatizaciju« folklor, kada se u državoreprezentativne svrhe gotovo isključivo prikazivala narodna umjetnost. No uskoro zatim, otprilike od godine 1964, započelo je otkrivanje stvarnih veza sadašnjice s tradicijom, što je dovelo do novog perioda u razvoju suvremenog folklorizma; taj će period potrajati sve do u 80-e godine. U međuvremenu u združnim su selima ekonomski i društveni uvjeti doživjeli istinski uspon, te je u posljednjih petnaest godina ostalo dovoljno prostora za obnavljanje zabava organiziranih u nošnjama i prema narodnim običajima. Elementi socijalističkog folklorizma organski se oslanjaju na ponovno oživjelu sklonost prema tradiciji. Tom novom razvoju bitno pridonosi osmišljena koncepcija internacionalnog folklornog festivala u Strážnicama i centralnog slovačkog festivala u Východni.¹⁹ Te su priredbe postale uzorom metoda stilizacije, izvođenja autentičnog folklor i sastavljanja programa za brojne ansamble, što se zatim odrazilo i u modernom shvaćanju posebnog znakovnog karaktera narodne umjetnosti u nacionalnoj kulturi 70-ih i 80-ih godina.

Naziv »folklorizam« nećemo dakle — kao što smo prikazali u različitim konotacijama — primijeniti bez iznimke na sve što je povezano s neizvornom egzistencijom, upotrebom ili preoblikovanjem tradicijske narodne kulture izvan sredine odakle je potekla. U nekim krajevima Češke, Moravske i Slovačke i u 70-im godinama našega stoljeća — a zasigurno će tako i nadalje ostati — žive običaji, pjesme, plesovi i pripovijetke koje su zadržale svoje povijesno očuvane ili različito preoblikovane estetske i izvanestetske funkcije i čije se

¹⁷ To se moglo primijetiti već prije prvog svjetskog rata: A. Šebestová, *Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky*, Praha 1900; B. Dušek, *Pro zachování svérázu na Slovácku*, »Český lid«, 24, 1924, str. 356—357; L. Rutte, *Zachovejte ráz našich vesnic!* »Lidová tvorba«, 1940, 2, str. 3—5; 3-4, str. 1—2; Z. Kořánová, *Lidová zábava — součást nového života*, »Lidová tvořivost«, 2, 1951, str. 614—616; za tu je pojavu najznačajniji zbornik *Přeměny ľudových tradícií v súčasnosti*, I—II, Bratislava 1977—1978, ured. M. Leščák.

¹⁸ Naročito su se u časopisu »Lidová tvořivost« (»Narodno stvaralaštvo«) u godinama od 1952. do 1960. pojavljivale brojne studije o toj tematici, koje su ili sve hvalile ili opravdavale »neznatne pogreške«. Ipak su se već i u to doba mogli čuti neki kritički glasovi, kao npr. J. Markl, *Sběratelé a lidoví zpěváci*, »Lidová tvořivost«, 12, 1961, 6, str. 129—130. Pitanje folklornog karaktera ili folklorizma u novim djelima regionalnih autora nije još bilo riješeno.

¹⁹ D. Holý, *Kritika, strážnické slavnosti a národopisci*, »Národopisné aktuality«, 1, 1964, 1, str. 27—42; J. Tomeš, *Strážnické slavnosti a jejich místo v renesanci folklóru*, u: *Strážnice 1946—1965*, Brno 1966, str. 15—71.

promjene organski nadovezuju na tradiciju.²⁰ Tako je u pravilu. No u posljednja dva desetljeća svjedoci smo jedne nove, sve jače i ne baš sasvim pozitivne tradicije, a to je »narodni kič«. Sve veće zanimanje za predmete narodne umjetnosti navodi seosko stanovništvo starije i srednje generacije da proizvodi predmete koje uz njihovu tradiciju vezuje jedino sredina u kojoj nastaju; no to je drugo pitanje.

Sada bismo mogli zaključiti. Vidjeli smo da tek na sceni, izvan vlastitoga egzistencijalnog područja, kada nije vezan uz svoje izvorne životne mogućnosti, folklor postaje stvarnim sastavnim dijelom folklorizma i nekom vrstom narodnog teatra. Narodnog teatra kao predstave s tek neznatnom dramskom intencijom. Na prvi pogled kazališni karakter imaju, dakako, neki javno izvođeni običaji, uglavnom stoga jer njihovu publiku ne čini samo seosko stanovništvo, već često i gradsko, koje onamo odlazi upravo radi takvih priredaba, nadalje, članovi drugih ansambala koji prate interpretacijske pokušaje svojih kolega i, konačno, stručnjaci u potrazi za eventualnim novim glumcima za festivale ili radiosnimke. Ne treba posebno spominjati da se za narodne običaje zanimaju također i folkloristi i masovni mediji. Folklorizam ili tradicija ne ovise, međutim, jedino o strukturi gledalaca, već i o spomenutoj »povratnoj vezi«, o semiotičkim funkcijama, organskim svojstvima izvedenih scena ili nastupa, estetskoj snazi njihova djelovanja i o povezanosti sa životom dane zajednice.²¹ Time smo prikazali stajališta koja služe razlikovanju na početku izloženog shvaćanja folklorizma od razvojnih promjena narodne tradicije u socijalističkoj sadašnjici.

Prevela s njemačkog M. Häusler

²⁰ O tome V. Frolec (red.), *Lidová kultura v současném kulturním životě*, Brno 1974. Posebno o pitanju radničkog folklorisa usp. O. Sirovátka, *Teoretické a metodické otázky studia dělnické písně*, »Radostná země«, 11, 1961, str. 65—70; B. Beneš, *K sémiotickým aspektům analýzy dělnického folklóru*, »Národopisné aktuality«, 15, 1978, str. 103—118.

²¹ Pojedini su tematski krugovi obrađivani na konferencijama u Strážnicama, a referate s tih konferencija donose zbornici: *Tradice lidové kultury v životě socialistické společnosti*, Brno 1974; *Životní prostředí a tradice*, Brno 1975; *Lidové umění a dnešek*, Brno 1977; *Současná vesnice*, Brno 1978; *Masopustní tradice*, Brno 1979, svi u redakciji V. Froleca. Internacionalna pažnja posvećena je folklorizmu na simpoziju u Keckemétu 1978. godine, gdje je odlučeno da se izdaje internacionalni »Bilten o folklorizmu« u redakciji V. Voigta i M. Leščáka (prvi broj objavljen je u Budimpešti 1979. godine).